

СПАСІВ Н. Я. к.е.н., доцент, ТКІ,
ХОПЧАН М.І. к.е.н., доцент, ТНЕУ,
ХОПЧАН В.М. к.е.н., доцент, ТНЕУ.

ПРІОРИТЕТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація

У статті проведено аналіз процесу фінансового забезпечення відтворення основного капіталу в Україні, висвітлено джерела фінансування та запропоновано напрями їх оптимізації при умові дефіциту фінансових ресурсів.

Ключові слова: *основний капітал, фінансове забезпечення, відтворення основного капіталу, джерела фінансового забезпечення відтворення основного капіталу.*

У сучасних умовах господарювання підвищення ефективності суспільного відтворення, збалансування та оптимізація національної економічної системи, зміцнення виробничої діяльності усіх підприємств реального сектора економіки можливе за умови інтенсифікації відтворення та поліпшення використання діючого основного капіталу. Світова практика свідчить, що реальне фінансування основного капіталу є важливим каталізатором виробництва, підвалиною стабільного економічного піднесення окремих господарюючих одиниць і держави в цілому.

Адже на мікрорівні основний капітал є життєво необхідним структурним елементом виробничої діяльності підприємств реального сектора економіки, що пояснюється його важливою роллю в процесі виготовлення конкурентоспроможної продукції, активною участю у створенні нових робочих місць та іншими позитивними аспектами функціонування.

В свою чергу, на макрорівні основний капітал є самостійним і незалежним сегментом ринкової економіки, що істотно впливає на її структурну перебудову, робить вагомий внесок у збільшення загальних обсягів виробництва, товарообороту, сприяє економії та раціональному використанню виробничих ресурсів, створює сприятливе середовище для розвитку конкуренції та усунення монополізму у підприємстві, забезпечує сильнодіючі стимули до інноваційної діяльності та високоефективної праці.

Однак, внаслідок економічної нестабільності на макрорівні, негативних дезорганізаційних процесів на мікрорівні основний капітал втрачає своє першочергове значення, погіршується його стан та структура. Ситуація, що склалася за умов трансформаційного періоду та внаслідок світової фінансової кризи, вимагає ефективної комплексної стимулюючої політики щодо відтворення основного капіталу, домінанта якої – дієвий механізм фінансування, без якого нарощування виробничих потужностей підприємств реального сектора вітчизняної економіки неможливе.

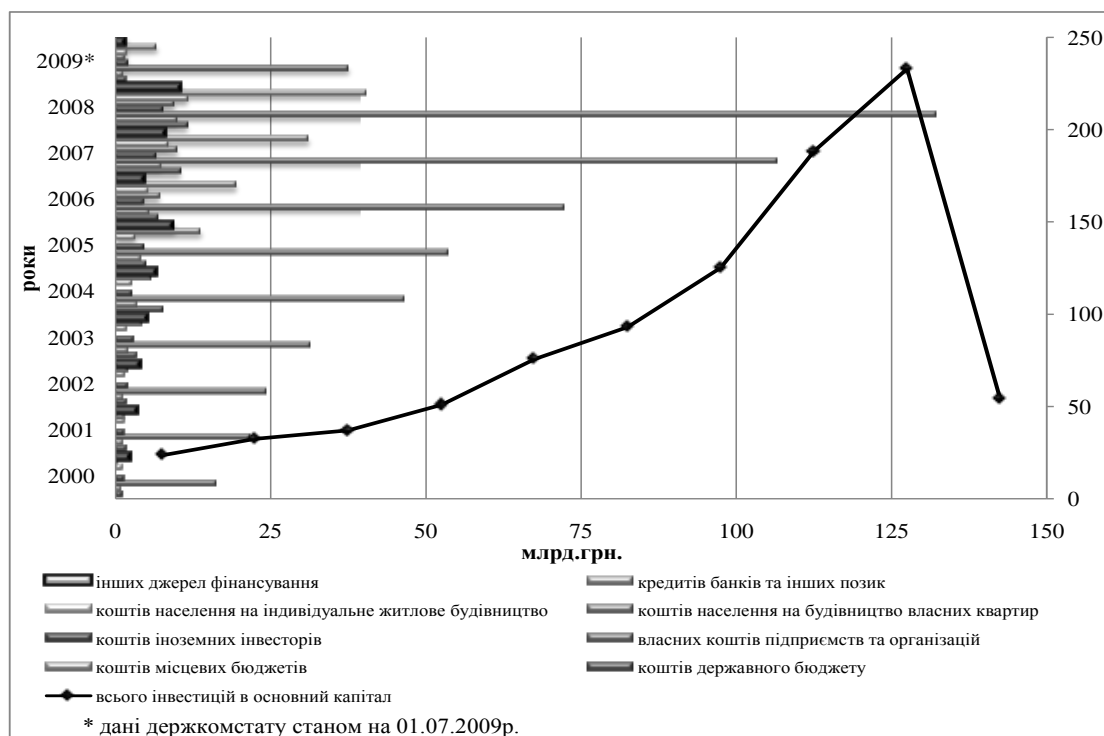
Проблемам відтворення основного капіталу та формування на цій основі дієвого механізму фінансування приділяється незначна увага з боку науковців, що свідчить про нереалізовані можливості як науки, так і практики в цій площині.

Так окресленому колу питань в Україні присвячені праці І. Бланка, М. Білик, О. Болховітінової, О. Василика, А. Загороднього, І. Зятковського, В. Клочко, М. Олексієнка, С. Онишко, В. Панченка, А. Фукса. Серед зарубіжних економістів необхідно виділити І. Балабанова, В. Белоліпецкого, В. Будаєва, А. Гінзбурга, Є. Кантора, А. Кайгородова, С. Ленськую, Є. Брігхема, Р. Брейлі, О. Ланге, М. Міллера, В. Солтера, Р. Дж. Хікса, У. Шарпа та ін.

Проте у науковому доробку зазначених вчених-економістів тривають дискусії щодо сутності власне основного капіталу, процесу його відтворення та джерел фінансування в сучасних умовах. Тому, зважаючи на їх напрацювання та критично аналізуючи науково-теоретичні і прикладні здобутки, проведемо аналіз процесу фінансування відтворення основного капіталу, визначимо його особливості та роль в сучасних умовах господарювання.

Отже, враховуючи вищезазначене, проаналізуємо обсяги інвестицій в основний капітал, їх динаміку і темпи приросту в Україні впродовж 2000-2009 рр. (рис. 1).

Як свідчать дані рис. 1, обсяг інвестицій в основний капітал зростає упродовж 2000-2008 рр. від 23,6 млрд. грн. до 233,1 млрд. грн. (в 9,9 раза), що є позитивною тенденцією розвитку економіки та стабільності процесу суспільного відтворення і реновації основного капіталу зокрема. Така ситуація сприяє збільшенню витрат на оновлення виробничого потенціалу підприємств, запровадженню інноваційних технологій, що забезпечує реконструкцію та технічне переозброєння діючих суб'єктів господарювання, і дозволяє констатувати про економічне зростання України впродовж досліджуваного періоду. Разом з тим важливо відзначити нерівномірну динаміку зростання величини інвестиційних ресурсів у основний капітал. Провівши аналіз, нами встановлено наступні закономірності.

Рис. 1. Динаміка інвестицій в основний капітал в цілому та в розрізі джерел фінансування в Україні впродовж 2000-2009* рр. [1, 2].

Так, темпи нарощування інвестицій збільшилися у 2000-2001 рр. на 6,4%, тоді у 2002 р. знизилися на 11,9% внаслідок уповільнення темпів економічного зростання, у 2003 р. знову відбулося стрімке зростання на 22,4%, яке уже в 2005 р. обернулося падінням на 29,4%, що зумовлено чинниками політичного та зовнішньоекономічного характеру. Такі коливання негативно позначаються на реальному секторі економіки, звужують інвестиційні можливості підприємств та впливають на відтворення основного капіталу. Напротивагу у 2006-2007 рр. спостерігається нарощування темпів приросту інвестицій в основний капітал на 27,9%, що характеризує пожвавлення інвестиційної діяльності в частині вкладення в основний капітал вітчизняних підприємств.

В свою чергу, у 2008 р. хоча й спостерігається збільшення обсягів інвестицій в основний капітал у порівнянні з 2007 р. в 1,2 раза, однак нижчими темпами (на 6,1%), що зумовлено впливом кумулятивного ефекту світової фінансової кризи, яка для України, в першу чергу, віддзеркалилась кризою банківської системи та державних фінансів. Це негативно позначилось не тільки на нарощуванні основного капіталу, а й на макропоказниках в цілому. Прогнозні дані, закладені в Державному бюджеті на 2009 р. ілюструють подальше зменшення інвестицій в основний капітал, а станом на 01.07.2009 р. їх освоєно тільки 54,1 млрд. грн., що унеможливорює розширене відтворення основного капіталу підприємств реального сектора економіки та негативно позначається на реноваційних процесах.

Отже, проведений аналіз дозволяє констатувати, що незважаючи на позитивну динаміку обсягів інвестицій в основний капітал, в цілому спостерігається загальна тенденція їх зниження. Це створює проблему залучення ресурсів для фінансування нових та підтримку вже наявних інвестиційних проектів в умовах зношеності основного капіталу у багатьох галузях вітчизняної економіки.

Щодо структури джерел фінансування основного капіталу, то в процесі дослідження встановлено, що впродовж 2000-2009 рр. основним джерелом фінансування основного капіталу є власні кошти підприємств та організацій, які займають найбільшу питому вагу в загальному обсязі інвестицій. Це є очевидною тенденцією ринкової економіки в умовах обмежених можливостей фінансового

забезпечення відтворення основного капіталу за рахунок централізованих коштів та високої вартості кредитних ресурсів.

У таких умовах найпріоритетнішим джерелом фінансування основного капіталу стають відповідно власні кошти підприємств та організацій, за залучення яких не потрібно сплачувати відсотки, надавати беззаперечні докази рентабельної роботи в майбутньому інвесторам. Проте простежується ситуація, щодо якої частка власних коштів підприємств та організацій у структурі інвестиційних ресурсів у основний капітал зменшується від 68,6% в 2000 р. до 56,5% в 2007 р. (на 12,1%), залишаючись найвагомішою. Такий аспект пояснюється високими темпами зростання банківського кредитування в джерелах фінансового забезпечення відтворення основного потенціалу. У 2008 р. та в першому півріччі 2009 р. відбувається подальше домінування власних ресурсів - до 69,5%.

Впродовж досліджуваного періоду спостерігається також перманентне зростання кредитів банків та інших позик у структурі інвестицій в основний капітал. Важливо зазначити, що у 2000 р. частка згаданого джерела фінансування основного капіталу становила 1,7%, і зросла до 17,3% в 2008 р. (на 15,6%). Це пояснюється зниженням рівня відсоткових ставок за банківські кредити та позики, лояльністю щодо сум кредитних ресурсів і поступовим розвитком системи банківського кредитування в Україні. Зростання участі банківського капіталу у фінансуванні виробничого потенціалу стало можливим внаслідок надмірної довіри населення до банків, що супроводжувалось нарощуванням депозитів, та за рахунок запозичень на зовнішніх ринках. Проте, негативні тенденції кінця 2008 р. та продовження їх у 2009 р. через рецесійні процеси у світі внаслідок фінансової кризи негативно позначились на внутрішніх процесах. Відбулося згорання виробництва, зменшення прибутків господарюючих суб'єктів та доходів населення, підвищення рівня інфляції, і як результат – скорочення кредитної підтримки реального сектору економіки з боку банківських установ, в тому числі і у фінансуванні основного капіталу – 12,2% в першому півріччі 2009 р.

У структурі інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування знизилась питома вага коштів державного (від 5,1% в 2000 р. до 2,9% в першому

півріччі 2009 р.) та місцевих бюджетів (від 4,1% до 2,3% за відповідний період) майже у два рази, що є очевидною тенденцією, яка пояснюється умовами ринкового середовища, політичною нестабільністю та загальною економічною ситуацією в країні особливо після стагнації та рецесійних процесів, які далекі від локалізації. Відповідно, в умовах дефіциту бюджетних коштів відбувається пріоритетне фінансування соціально захищених статей бюджету при недофінансуванні капітальних видатків. Така ситуація свідчить про не швидке відновлення інтересів держави до проблем відтворення основного капіталу підприємств реального сектору економіки.

В свою чергу, питома вага надходжень від іноземних інвесторів за дев'ять років зменшилися від 5,9% до 4,0% (на 1,9%), що зумовлено зниженням рівня капіталізації прямих іноземних інвестицій і відтоком інвестиційних ресурсів внаслідок політичної нестабільності та затяжного подолання наслідків фінансової кризи (нестабільність національної валюти, високий рівень інфляції).

Аналогічна динаміка характерна і для інших джерел фінансування основного капіталу. Так, у структурі інвестицій в основний капітал частка інших джерел фінансування знизилася від 9,6% до 2,8% (на 6,8%) впродовж 2000- 2009 рр. Такий аспект характеризується втратою інтересів щодо лізингу в умовах зростання доступності банківських кредитів.

Негативна динаміка простежується щодо такого джерела інвестицій в основний капітал, як кошти населення на індивідуальне житлове будівництво та будівництво власних квартир (зменшення впродовж досліджуваного періоду від 5,0% до 3,4% (на 1,6%) та від 5,6% у 2006 р. до 2,9% у першому півріччі 2009 р.), що зумовлено зниженням платоспроможності та реальних доходів населення й повним згортанням протягом більшої половини 2008 р. та 2009 р. програм іпотечного кредитування банківськими установами.

Аналіз обсягу та структури джерел фінансового забезпечення відтворення основного капіталу впродовж 2000-2009 рр.. свідчить в цілому про реальне зростання величини інвестицій в основний капітал усіх галузей економіки зі структурними змінами на користь власних коштів підприємств та організацій, які є

найпріоритетнішим джерелом фінансування і займають найбільшу частку в структурі фінансових ресурсів відповідного призначення, однак за сучасної економічної ситуації їх роль у відтворенні основного капіталу знижується. Аналогічна тенденція спостерігається щодо фінансування процесу відтворення основного капіталу за рахунок надання довготермінових банківських кредитів за порівняно помірними відсотковими ставками, відбувається відтік іноземних інвестицій у здійсненні капіталовкладень у пріоритетні галузі економіки, а також обмежуються інвестиційні можливості населення щодо будівництва власного житла. Ситуація, що склалася, довший час стримуватиме розвиток економіки і потребує поступової локалізації з використанням внутрішнього потенціалу та залученням ресурсів зовні. На наш погляд, відновлення обсягів інвестицій в основний капітал принаймні до рівня 2008 р. можливе тільки за умов ліквідації внутрішньополітичної кризи, врегулювання банківського сектора, стабілізації національної валюти в частині повернення до встановлення чіткого валютного коридору, зниження рівня інфляції, прийняття реального бюджету – 2010, скорочення його видаткової частини та відміна практики покриття дефіциту державного бюджету за рахунок коштів зарубіжних кредиторів.

Переконані, що макростабільність на зовнішніх ринках в перспективі забезпечить підвищення стійкості вітчизняної фінансової системи, підтримку ліквідності та відновить довіру до банківських установ. Це стане запорукою ефективності механізму перерозподілу тимчасово вільних коштів в економіці на користь фінансування інвестиційних проектів, проектів з активізації суспільного відтворення та відтворення основного капіталу зокрема.

Література:

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. Оперативна статистична інформація. [Електронний ресурс]. – Доступний із <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Офіційний сайт Міністерства економіки України. [Електронний ресурс]. – Доступний із <http://www.me.gov.ua>

Priorities of the financial providing of recreation of the fixed assets are in the conditions of globalization

Annotation

In the article the analysis of process of the financial providing of recreation of the fixed assets is conducted in Ukraine, the sources of financing are reflected and directions of their optimization are offered subject to the condition deficit of financial resources.

Keywords: *fixed assets, financial providing, recreation of the fixed assets, source of the financial providing of recreation of the fixed assets.*